

Çalışan Kadınlarda Emzirmenin Başlatılma ve Sürdürülme Zamanıyla İlişkili Faktörler*

**Factors Related to the Initiation and Continuation Time of Women Working
Havva Yeşildere Sağlamⁱ, Nebahat Özerdoğanⁱⁱ, Elif Gürsoyⁱⁱⁱ, Özlem Çağan^{iv}**

ⁱArş.Gör.,Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği AD.
https://orcid.org/0000-0001-8311-3745

ⁱⁱ Prof.Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, https://orcid.org/0000-0003-1322-046X

ⁱⁱⁱDoç.Dr.,Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği AD
https://orcid.org/0000-0003-0147-8682

^{iv}Dr.Öğr.Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, https://orcid.org/0000-0001-8671-3279

ÖZ

Amaç: Bu çalışma çalışan kadınlarda emzirmenin başlatılma ve sürdürülme zamanıyla ilişkili faktörlerin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı türde yapılan araştırmanın örneklemini bir üniversite hastanesinin çocuk polikliniği ve kadın doğum polikliniğine başvuran 382 anne oluşturmuştur. Veriler anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde, t testi, Oneway Anova testi, Ki kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Kadınların %53.9'unun 31-40 yaş grubunda, %59.9'unun lisans-önlisans öğrenim düzeyinde ve %94.5'inin evli olduğu saptanmıştır. Kadınların %53.4'ü devlet kurumunda, %85.1'i tam zamanlı, %21.7'si vardiyalı çalışmakta ve %21.7'sinin kendine ait özel ofisi bulunmaktadır. Çalışan kadınlarda ortalama emzirmenin başlatılma süresi 5.05±1.43 saat, toplam emzirme süresi 14.26±8.17 ay ve sadece anne sütü verme süresi 5.20±2.02 ay olarak bulunmuştur. Anne yaşı ile emzirmenin sürdürülmesi ve doğum şekli ile emzirmenin başlatılma süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır. Kadınların öğrenim düzeyi, eş desteği, ücretli izin durumu, çalışma arkadaşlarının desteği ve emzirme tecrübesi ile çalışmaya başladıktan sonra emzirmeyi sürdürmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. İşyerlerine ilişkin koşullar (emzirme odası, süt sağma pompası, süt saklama dolabı, kreş bulunması, ücretli doğum izni, daha hafif iş ve esnek çalışma imkânı, emzirme molası, yönetici desteği ve emzirme molasında destek kişi varlığı) ile emzirmenin başlatılması, emzirmenin sürdürülmesi ve sadece anne sütü verme süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Sonuç: Bu çalışmada işyeri koşullarının kadınların emzirmeyi sürdürmelerinde büyük oranda destekleyici olmadığı saptanmıştır. Ancak emzirmenin sürdürülmesinin öğrenim düzeyi, emzirme tecrübesi, eş ve iş yerindeki arkadaş desteği, ücretli izin kullanımıyla ilişkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çalışan kadınlar, emzirme, işyeri desteği

ABSTRACT

Objective: This study was carried out with the aim of determining the factors related to the initiation and continuation time of breastfeeding in working women.

Method: The sample of the descriptive study consisted of 382 mothers who applied to the pediatric clinic and obstetrics clinic of a university hospital. The data were collected by the questionnaire form. Frequency, percentage, t test, Oneway Anova test, Chi square test were used in the analysis of the data.

Results: It was determined that 53.9% of women were in the 31-40 age group, 59.9% were at the undergraduate and associate's level of education and 94.5% were married. 53.4% of women work in state institutions, 85.1% work full time, 21.7% work shifts and 21.7% have private offices. The average duration of breastfeeding in working women was 5.05±1.43 hours, total breastfeeding time was 14.26±8.17 months and exclusive breastfeeding time was 5.20±2.02 months. A statistically significant difference was found between the age of the mother and the continuation of breastfeeding, delivery mode and initiation of breastfeeding. A statistically significant relationship was found between the education level of women, spouse support in breastfeeding, paid leave status, support of friends and breastfeeding experience and continuation of breastfeeding after starting work. No statistically significant relationship was found between conditions related to workplaces (breastfeeding room, milking pump, milk storage cabinet, nursery, paid maternity leave, lighter work and flexible working opportunity, breastfeeding break, executive support and presence of a support person during breastfeeding break) and the initiation of breastfeeding, continuation of breastfeeding and exclusive breastfeeding.

Conclusion: In this study, it was determined that the workplace conditions were not supportive to a large extent for women continuation of breastfeeding. However, it has been observed that continuation of breastfeeding is related to education level, breastfeeding experience, spouse support and friend support at work, and the use of paid leave.

Keywords: Working women, breastfeeding, workplace support

*Lokman Hekim Dergisi, 2020; 10 (3): 468-480

DOI: 10.31020/mutfd.775842

e-ISSN: 1309-8004, ISSN 1309-761X

Geliş Tarihi – Received: 31 Temmuz 2020; Kabul Tarihi - Accepted: 25 Ağustos 2020

İletişim - Correspondence Author: Havva Yeşildere Sağlam <havvayesildere@gmail.com>

Etik Onay: Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Başkanlığı (22.05.2019 tarih, 209-10 sayı)

Giriş

Bebeklerin hayatta kalabilmesi ve sağlıklı bir çocukluğa erişebilmesi için beslenme ihtiyaçlarının karşılanması çok önemlidir.¹ Anne sütü bebeklik döneminde optimal büyüme ve gelişmeyi sağlayan ideal bir besin kaynağı olarak kabul edilmektedir.^{1,2} UNICEF ve Dünya Sağlık Örgütü'nün de (DSÖ) dahil olduğu çok sayıda uluslararası kuruluş tarafından, tüm bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütüyle beslenmesi ve emzirmeye iki ya ve ötesine kadar devam edilmesi gerektiği belirtilmektedir.^{3,4} Emzirmenin anne ve bebek sağlığı açısından; besleyici, immünolojik, psikolojik ve ekonomik olmak üzere kısa ve uzun vadeli çok sayıda yararı bildirilmiştir.⁵ Anne sütü ve formül mama ile beslenen bebekler karşılaştırıldığında sağlık sonuçları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.⁵ Emzirilen bebekler enfeksiyonlara karşı daha dirençlidir ve mortalite oranları daha düşüktür. Yaşamın ilerleyen dönemlerinde obez olma olasılıkları azalmaktadır.⁶ Ayrıca emzirmenin bebeklerin psikososyal ve bilişsel gelişimi üzerine de olumlu etkileri vardır.⁷ Annelerin sağlığına da olumlu katkıları olmakta, emziren annelerde over ve meme kanseri, doğum sonrası depresyon yaşama olasılığı azalmaktadır. Emzirmeyen annelere kıyasla emziren annelerde gebelik öncesi kilolarına dönme olasılıkları daha erken ve yüksek düzeyde olmaktadır.^{6,8} Emzirmenin anne ve çocuk sağlığı üzerindeki olumlu etkileri, sağlık bakım maliyetlerinin ve annelerin işyerinde iş yerine gitmeme sürelerinin azalmasına da katkı sağlamaktadır.⁶

Ülkemizde TNSA (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması) 2013 sonuçlarına göre doğumdan sonraki ilk günde emzirme oranı TNSA 2013'te %70 iken, TNSA 2018'de %86 olarak bildirilmiştir. TNSA 2018 sonuçlarına göre ilk 6 ay bebeklerin sadece %41'i tek başına anne sütü ile beslenmiştir. Emzirmenin bir yaşına kadar devam ettirilmesi %66 oranındayken, çocukların sadece %34'üki yaşına kadar emzirilmektedir.⁹ Ülkemizde ve dünyada emzirme oranları tavsiyelere rağmen halen istenilen oranda değildir. Bu oranların çeşitli faktörlerden etkilendiği bilinmektedir. Emzirmeyi etkileyen faktörler arasında anne yaşı, öğrenim düzeyi, istihdamı, önceki doğum sayısı, doğum şekli, emzirme ile ilgili bilgi eksikliği ve işyeri engelleri bulunmaktadır.^{1,10} Bu faktörler arasında yer alan çalışma ve iş yeri koşullarına ilişkin sorunlar emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesini etkileyen önemli nedenlerden biri olarak bildirilmektedir.^{11,12} Literatür, çalışan annelerin üretme ve üreme rollerini dengelemekle ilgili sıklıkla zorluklarla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Bu zorluklar nedeniyle işlerini bırakmakla emzirmeyi bırakmak arasında kararsızlık yaşadıkları, emzirmeyi bırakmayı tercih etmek zorunda kaldıkları bildirilmektedir.¹ Bir kadının çalışma ortamında aldığı destek, emzirmeye başlaması ve devam etmesi için kritik derecede önemli olabilir.¹¹ Mandal çalışmasında tam zamanlı çalışma koşullarının emzirmenin başlatılmasını etkilediğini ve doğum sonu dönemde işe geri dönüş oranlarını azalttığını bildirmektedir.¹³ Smith ve diğ. çalışmasında çalışma ve işyeri koşullarının ilk altı ay tek başına anne sütü ile besleme üzerinde etkili olduğunu bildirmiştir.¹⁴ Literatürde ayrıca işyeri koşullarının emzirmenin başlatılmasını etkilemediği ancak emzirmenin sürdürülmesinde etkili bir faktör olduğunu gösteren araştırma sonuçları bildirilmektedir.¹⁵ Emzirme ve çalışmanın eş zamanlı sürdürülmesinde işyeri koşullarının önemli etkisi bulunmaktadır.¹⁶ Kadınların giderek artan öğrenim düzeyi ve sosyal statülerindeki değişimler nedeniyle çalışma hayatında yer alan kadınların sayısı giderek artmaktadır.¹⁷ Anne ve bebek sağlığının sürdürülmesinin yanı sıra toplum sağlığı, sağlık bakım maliyetleri ve ülke ekonomisine katkılarından dolayı çalışan kadınlarda emzirmenin sürdürülmesi son derece önemlidir. Ülkemizde çalışan kadınların emzirmeyle ilgili durumlarını, sorunlarını inceleyen literatür sınırlıdır. Bu kapsamda çalışma, çalışan kadınlarda emzirmenin başlatılma ve sürdürülme zamanıyla ilişkili faktörlerin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır.

Araştırma Soruları

- Çalışan kadınların doğumdan sonra emzirmeyi başlatma, toplam emzirme, bebeklerini ilk 6 ay tek başına anne sütü ile besleme sürelerinin ortalaması nedir?

- Çalışan kadınlarda emzirmenin başlatılması, sürdürülmesi ve tek başına 6 ay anne sütü verme süresi ile kadınların sosyo-demografik özellikleri arasında ilişki var mıdır?
- Çalışan kadınlarda emzirmenin başlatılması, sürdürülmesi ve tek başına 6 ay anne sütü verme süresi ile çalışma koşulları ve işyeri desteğine ilişkin faktörler arasında ilişki var mıdır?
- Çalışmaya başladıktan sonra emzirmeye devam edilmesi ile kadınların sosyo-demografik özellikleri, çalışma koşulları ve işyeri desteğine ilişkin faktörler arasında ilişki var mıdır?

Gereç ve Yöntem

Araştırma, Eskişehir il merkezinde yer alan bir hastanenin çocuk ve kadın doğum polikliniklerine başvuran kadınlar üzerinde Eylül 2019-Mayıs 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilen tanımlayıcı kesitsel tipte bir araştırmadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın örneklem hesaplamasında; Çeçe ve Yenil'in, "Çalışan Annelerin Emzirme Sürelerini Etkileyen Faktörler" isimli çalışması baz alınarak G*Power 3.1.9.2 programı kullanılarak yapılan güç analizi sonucunda %80 güç (1- β) ve %5 hata payı (α) ile 199 örneklem sayısı yeterli bulunmuştur. Çalışmanın evreni temsil etme yeteneğinin arttırılabilmesi örneklem sayısının arttırılması ile sağlanabileceğinden 382 çalışan kadına ulaşılmıştır. Ayrıca annelerin ortalama emzirme süreleri ve hatırlama durumu göz önüne alınmış olup 2-5 yaş arasında çocuğu olan anneler çalışma kapsamına alınmıştır. Araştırmaya Eylül 2019-Mayıs 2020 tarihleri arasında çocuk polikliniğine başvuran kadınlar dâhil edilmiştir. Örneklem dâhil edilme kriterleri:

- 18 yaş üzerinde olan,
- 2-5 yaş arası çocuğu olan,
- Gebelik ve emzirme sürecinde çalışma yaşamına devam eden,
- Primipar ve multipar (son bebeği baz alınarak) emziren aynı zamanda çalışan kadınlar,
- Türkçe iletişim kurulabilen kadınlar örneklem alınmıştır.

Çoğul bebeği olan (ikiz, üçüz vb.) tandem emziren anneler örneklem dahil edilmemiştir

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucunda oluşturulan bireylerin tanımlayıcı özelliklerini içeren "Kişisel Bilgi Formu", "Çalışma Özelliklerine İlişkin Bilgi Formu" ve İşyerinde emzirmeye ilişkin özelliklerini içeren "Emzirme Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, araştırmacıların deneyimi ve konuyla ilgili literatür incelemesi sonucunda oluşturulmuş ve sosyo-demografik özelliklerine ilişkin 10 soruyu içermektedir.

Çalışma Özelliklerine İlişkin Bilgi Formu

Çalışma Özelliklerine İlişkin Bilgi Formu konuyla ilgili literatür incelemesi sonucunda oluşturulmuş olup bireylerin işyeri özellikleri, işyerinin emzirme için sağladığı kolaylıklar-zorluklar ve çalışma koşullarına ilişkin 15 soruyu içermektedir.^{2,17-19}

Emzirme Bilgi Formu

Emzirme Bilgi Formu, konuyla ilgili literatür incelemesi sonucunda oluşturulmuş olup, emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesine ilişkin yedi sorudan oluşmaktadır.^{2,7,20,21}

Verilerin Toplanması ve Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmanın uygulanabilirliği için Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Başkanlığı'ndan 22.05.2019 tarihli 209-10 sayılı onay alınmıştır. Kurumdan ve katılımcılardan yazılı izin alınmıştır. Anketler araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde istatistik programı kullanılmış ve istatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $\alpha=0.05$ alınmıştır. Verilerin analizinde; annelerin sosyodemografik özellikleri, emzirme ve çalışma koşullarına ilişkin özellikler ile ilgili dağılımların verilmesinde sayı (n) ve yüzde (%) kullanılmıştır. Annelerin sosyodemografik özellikleri, emzirme özellikleri ve işyeri koşulları ile emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesi arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Çalıştıktan sonra emzirmeye devam durumu ile kadınların sosyodemografik özellikleri, emzirme özellikleri ve işyeri faktörleri arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ki kare analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Kadınların sosyodemografik özellikleri incelendiğinde; %53.9'unun 31-40 yaş grubunda, %59.9'unun lisans ve önlisans öğrenim düzeyinde, %51.8'inin eş öğreniminin lisans ve önlisans düzeyinde olduğu görülmektedir. Kadınların %94.5'i evli, %51.8'i bir çocuğa sahiptir ve sezaryenle doğum yapanların oranı %50.3'tür. Kadınların çalışma yaşamına ilişkin özelliklerine bakıldığında; %53.4'ü devlet kurumunda, %58.1'i kadrolu, %85.1'i tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Kadınların %56.5'i günde 8 saat ve %21.7'si vardiyalı çalışmakta, %21.7'sinin kendine ait özel ofisi bulunmaktadır (**Tablo 1**).

Kadınların sosyo demografik özellikleri ile emzirme özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde yaşa göre emzirmenin sürdürülme zamanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0.05$). 21-30 yaş grubu kadınlarda emzirme süresinin daha kısa olduğu görülmüştür. Ancak yaş ile emzirmenin başlatılma ve sadece anne sütü verme süresi arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$). Kadınların doğum şekline göre emzirmenin başlatılma süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0.05$). Sezaryen doğum yapan kadınlarda emzirmenin daha geç başlatıldığı görülmüştür (7.50 ± 14.21). Ancak doğum şekli ile emzirmenin sürdürülmesi ve sadece anne sütü verme süresi arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$). Kadınların öğrenim düzeyi, eş öğrenim düzeyi, gelir durumu, medeni durum, çalıştığı kurum, iş güvencesi, çalışma saatleri, günlük çalışma saatleri, vardiya durumu ve kişiye ait özel ofis bulunma durumu ile emzirmenin başlatılması, emzirmenin sürdürülmesi ve sadece anne sütü verme süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$) (**Tablo 1**).

Tablo1: Kadınların sosyodemografik özellikleri ve çalışma koşulları ile emzirme özellikleri arasındaki ilişki

Özellik	n(382)	%	Emzirmenin başlatılması (Saat) (5.05±11.43)		Emzirmenin sürdürülmesi (Ay) (14.26 ± 8.17)		Sadece anne sütü verme süresi (Ay) (5.20±2.02)	
			X±SD	t,F/p	X±SD	t,F/p	X±SD	t,F/p
Yaş $\bar{X}\pm SD$ (32.91±5.46)								
21-30 yaş	143	37.4	4.20±10.95	0.634/0.531	12.46±8.36	5.693/0.004	5.18±1.57	0.514/0.599
31-40 yaş	206	53.9	5.54±12.11		15.29±7.99		5.16±2.31	
41 ve üzeri	33	8.6	8.85±5.27		15.60±7.27		5.54±1.87	
Öğrenim düzeyi								
Lise	90	23.5	4.80±12.63	1.180/0.308	13.12±7.79	1.325/0.267	5.05±1.74	0.343/0.710
Lisans-Önlisans	229	59.9	5.67±11.75		14.76±8.09		5.24±1.74	
Yüksek Lisans-Doktora	63	16.5	3.20±7.83		14.04±8.93		5.26±3.11	

Eş öğrenim düzeyi								
Lise	105	27.5	4.50±11.76	0.226/0.798	13.37±8.09	1.791/0.240	5.20±1.86	1.431/0.240
Lisans-Önlisans	198	51.8	5.39±11.21		14.31±7.75		5.08±1.70	
Yüksek Lisans-Doktora	64	16.8	5.04±11.91		15.76±9.42		5.20±2.02	
Gelir Durumu								
Gelir giderden fazla	120	31.4	4.45±9.80	0.305/0.737	14.11±8.55	2.560/0.079	5.11±2.54	0.171/0.742
Gelir gidere denk	253	66.2	5.38±12.25		14.11±8.08		5.24±1.75	
Gelir giderden az	9	2.4	4.00±7.56		20.33±7.38		5.33±1.32	
Medeni durum								
Evli	361	94.5	5.13±11.64	0.515/0.607	14.13±8.15	-1.305/0.193	5.19±0.06	-0.522/0.602
Bekâr	21	5.5	3.80±6.84		16.52±8.51		5.42±1.32	
Doğum şekli								
Normal doğum	190	49.7	2.59±6.87	-4.300/0.000	14.78±8.14	1.236/0.217	5.14±1.69	-0.545/0.586
Sezaryen doğum	192	50.3	7.50±14.21		13.74±8.20		5.26±2.31	
Çalıştığı kurum								
Özel	178	46.6	4.28±10.52	-1.298/0.195	13.65±7.94	-0.937/0.350	5.01±1.69	-1.667/0.096
Devlet	204	53.4	5.73±12.15		14.79±8.35		5.36±2.26	
İş güvencesi								
Kadrolu	222	58.1	4.71±10.67		14.35±8.35	0.575/0.563	5.17±2.19	0.069/0.934
Sözleşmeli	99	25.9	6.21±12.99	0.690/0.512	13.60±7.97		5.26±1.89	
Diğer	61	16	4.44±11.17		14.98±7.90		5.22±1.53	
Çalışma saatleri								
Tam zamanlı	325	85.1	5.05±11.60	-0.007/0.994	14.04±7.93	-- 1.090/0.279	5.11±2.09	-2.635/0.010
Yarı zamanlı	57	14.9	5.07±10.51		15.49±9.44		5.71±1.49	
Günlük çalışma saatleri								
7 saat ve altı	67	17.5	4.25±9.48	0.248/0.780	14.74±9.46	1.122/0.327	5.61±1.44	1.790/0.168
8 saat	216	56.5	5.36±12.09		13.72±8.15		5.08±2.29	
9 saat ve üstü	99	25.9	4.93±11.23		15.11±7.22		5.18±1.69	
Vardiya durumu								
Var	83	21.7	5.44±12.26	0.347/0.729	13.95±8.24	-0.382/0.702	5.42±1.98	1.136/0.256
Yok	299	78.3	4.95±12.21		14.34±8.17		5.14±2.03	
Kişiyeye ait özel ofis durumu								
Var	83	21.7	3.99±8.37	-0.965/0.335	14.89±8.45	0.793/0.429	5.09±1.77	-0.547/0.584
Yok	299	78.3	5.35±12.11		14.08±8.10		5.23±2.09	
Toplam	382	100						

Çalışan kadınlarda ortalama emzirmenin başlatılma süresi 5.05±11.43 saat, toplam emzirme süresi 14.26±8.17 ay ve doğumdan sonra sadece anne sütüyle besleme süresi 5.20±2.02 ay olarak bulunmuştur. Kadınlarda emzirme ve emzirmede iş yeri desteği ile ilgili özellikler incelendiğinde; %84.4'ünün emzirmede eş desteğine sahip olduğu, %80.9'unun işyerinde emzirme odasının bulunmadığı, %88.2'sinin işyerinde süt sağma pompasının olmadığı, %69.1'inin işyerinde sağdığı sütü saklamak için uygun bir dolap bulunmadığı saptanmıştır. Kadınların %90.1'inin işyerinde çocuk bakımı için kreşlerin bulunmadığı, %41.9'unun ücretli doğum iznine sahip olmadığı görülmektedir. %85.1'inin işyerinde daha hafif iş imkanının bulunmadığı, %64.4'ünün emzirme molası imkanının bulunmadığı, %84'ünün emzirme molası olsa da bu molada onu destekleyen bir kişinin olmadığı, %77.5'inin de esnek çalışma saatlerine sahip olmadığı saptanmıştır. Ayrıca kadınların %52.9'unun yönetici, %35.6'sının da çalışma arkadaşı desteğine sahip olmadığı görülmektedir. Kadınların %68.6'sının ücretsiz izin kullanmadığı, %41.4'ünün emzirme eğitimi aldığı, %40.3'ünün emzirme tecrübesinin olduğu ve kadınların %11.3'ünün çalışmaya başladıktan sonra emzirmeye devam etmedikleri saptanmıştır (**Tablo 2**).

Tablo 2. Kadınların emzirmede işyeri desteğine ilişkin özellikleri ile emzirme özellikleri arasındaki ilişki

Özellik	Emzirmeye destek faktörler		Emzirmenin başlatılma süresi (Saat)		Toplam emzirme süresi (Ay)		Tek başına anne sütü verme süresi (Ay)	
	n	%	X±SD	t,F/p	X±SD	t,F/p	X±SD	t,F/p
Emzirme odası								
Var	45	11.8	5.96±12.14	0.769/0.442	13.28±8.09	-1.140/0.255	5.32±1.89	0.584/0.560
Yok	337	88.2	4.84±11.27		14.49±8.19		5.17±2.05	
Süt sağma pompası								
Var	45	11.8	4.77±10.67	-0.176/0.860	13.65±8.42	-0.529/0.597	5.30±1.71	0.337/0.736
Yok	337	88.2	5.09±11.54		13.34±8.15		5.19±2.06	
Süt saklama dolabı								
Var	118	30.9	5.22±12.08	0.183/0.855	13.57±7.91	-1.102/0.271	5.32±2.45	0.760/0.448
Yok	264	69.1	4.98±11.15		14.57±8.29		5.15±1.80	
Kreş								
Var	38	9.9	7.86±16.90	1.112/0.272	13.14±8.25	-0.887/0.376	5.22±1.64	0.062/0.950
Yok	344	90.1	4.75±10.65		14.38±8.17		5.20±2.06	
Ücretli doğum izni								
Kullanan	222	58.1	4.62±10.57	-0.883/0.378	13.73±7.87	-1.360/0.175	5.18±2.15	-0.247/0.805
Kullanmayan	160	41.9	5.66±12.56		14.93±8.56		5.23±1.83	
Daha hafif iş								
Evet	57	14.9	6.28±14.94	0.873/0.383	14.64±9.16	0.387/0.699	5.07±2.02	-0.541/0.589
Hayır	325	85.1	4.82±10.71		14.19±8.00		5.22±2.02	
Emzirme molası								
Var	136	35.6	4.30±10.55	-0.998/0.319	14.95±8.40	1.234/0.218	5.19±2.42	-0.093/0.926
Yok	246	64.4	5.74±11.89		13.87±8.04		5.21±1.77	
Esnek çalışma saati								
Var	86	22.5	4.12±8.99	-0.859/0.391	14.69±8.41	0.561/0.575	5.36±3.06	1.389/0.166
Yok	296	77.5	5.33±12.05		14.13±8.11		5.17±1.76	
Yönetici desteği								
Var	180	47.1	5.17±12.49	0.180/0.857	14.20±8.24	-0.127/0.899	5.21±2.32	0.113/0.910
Yok	202	52.9	4.96±10.43		14.31±8.14		5.19±1.72	
Çalışma arkadaşı desteği								
Var	246	64.4	4.47±9.91	-1.237/0.176	14.28±8.14	0.086/0.931	5.25±2.06	0.699/0.485
Yok	136	35.6	6.12±13.73		13.21±8.29		5.10±1.95	
Ücretsiz izin								
Kullanan	120	31.4	4.50±11.64	-0.683/0.524	15.51±8.89	2.038/0.054	5.36±2.68	0.870/0.386
Kullanmayan	62	68.6	5.31±11.35		13.68±7.77		5.13±1.63	
Emzirmede eş desteği								
Var	73	19.1	5.16±11.38	0.425/0.671	14.32±8.16	0.347/0.729	5.21±2.03	0.433/0.742
Yok	309	80.9	4.48±11.79		13.92±8.31		5.12±1.99	
Emzirme eğitimi								
Alan	158	41.4	3.99±8.95	-1.629/0.104	13.44±8.02	-1.634/0.103	5.37±2.21	1.398/0.182
Almayan	224	58.6	5.81±12.86		14.83±8.25		5.08±1.78	
Emzirme tecrübesi								
Var	154	40.3	3.91±8.03	-1.762/0.079	14.47±7.89	0.416/0.667	5.42±2.32	1.758/0.080
Yok	228	59.7	5.83±13.20		14.11±8.38		5.05±1.78	
Toplam	382	100						

Kadınların emzirmede işyeri desteğine ilişkin özellikleri ile emzirme özellikleri arasındaki ilişki Tablo 2’te verilmiştir. Emzirme odası, süt sağma pompası, süt saklama dolabı, kreş bulunması, ücretli doğum izni, daha hafif iş, emzirme molası, emzirme molasında destek kişi varlığı ile emzirmenin başlatılması, emzirmenin sürdürülmesi ve sadece anne sütü verme süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$). Ayrıca esnek çalışma saati, yönetici desteği, çalışma arkadaşı desteği, ücretsiz izin alma durumu, emzirmede eş desteği, emzirme eğitimi, emzirme tecrübesi ile emzirmenin başlatılması, emzirmenin sürdürülmesi ve sadece anne sütü verme süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 3. Kadınların çalışma yaşamına döndükten sonra emzirmeyi sürdürmeleri ile emzirme özellikleri ve işyeri destek faktörleri arasındaki ilişki

Özellik	Çalışmaya başladıktan sonra emzirmeye devam etme		X ² Değeri	(p)
	Evet N (%)	Hayır N (%)		
Yaş				
21-30 yaş	126 (88.1)	17 (11.9)	0.214	0.899
31-40 yaş	183 (88.8)	23 (11.2)		
41 ve üzeri	30 (90.9)	3 (9.1)		
Öğrenim düzeyi				
Lise	75 (83.3)	15(16.7)	8.432	0.015
Lisans-Önlisans	212 (92.6)	17 (7.4)		
Yüksek Lisans-Doktora	52 (82.5)	11 (17.5)		
Doğum şekli				
Normal doğum	172 (90.5)	18 (9.5)	1.203	0.073
Sezaryen doğum	167 (87.0)	25(13.0)		
Çalıştığı kurum				
Özel	158 (88.8)	20(11.2)	0.000	0.991
Devlet	181 (88.7)	23 (11.3)		
İş güvencesi				
Kadrolu	196 (88.3)	26 (11.7)	0.171	0.918
Sözleşmeli	88 (88.9)	11 (11.1)		
Diğer	55 (90.2)	6 (9.8)		
Çalışma saatleri				
Tam zamanlı	289 (88.9)	36 (11.1)	0.070	0.791
Yarı zamanlı	50 (87.7)	7 (12.3)		
Günlük çalışma saatleri				
7 saat ve altı	59 (88.1)	8 (11.9)	0.038	0.981
8 saat	192 (88.9)	24 (11.1)		
9 saat ve üstü	88 (88.9)	11 (11.1)		
Vardiya durumu				
Var	69 (83.1)	14 (16.9)	3.342	0.068
Yok	270 (90.3)	29 (9.7)		
Kişiyi ait özel ofis durumu				
Var	76 (91.6)	7 (8.4)	0.846	0.358
Yok	263 (88.0)	36 (12.0)		
Emzirmede eş desteği				
Var	293 (91.0)	29 (9.0)	10.393	0.001
Yok	46 (76.7)	14 (23.3)		
Emzirme odası				
Var	63 (86.3)	10 (13.7)	0.539	0.463
Yok	276 (89.3)	33 (10.7)		
Süt sağma pompası				
Var	41 (91.1)	4 (8.9)	0.286	0.802*
Yok	298 (88.4)	39 (11.6)		
Süt saklama dolabı				
Var	105 (89.0)	13 (11.0)	0.010	0.921
Yok	234 (88.6)	30 (11.4)		
Kreş				
Var	34 (89.5)	4 (10.5)	0.023	0.881
Yok	305 (88.7)	39 (11.3)		
Ücretli doğum izni				
Kullanan	203 (91.4)	19 (8.6)	3.862	0.049

Kullanmayan	136 (85.0)	24 (15.0)		
Daha hafif iş				
Evet	48 (84.2)	9 (15.8)	1.378	0.240
Hayır	291 (89.5)	34 (10.5)		
Emzirme molası				
Var	120 (88.2)	16 (11.8)	0.055	0.815
Yok	219 (89.0)	27 (11.0)		
Esnek çalışma saati				
Var	75 (87.2)	11(12.8)	0.261	0.609
Yok	264 (89.2)	32 (10.8)		
Yönetici desteği				
Var	160 (88.9)	20 (11.1)	0.007	0.932
Yok	179 (88.6)	23 (11.4)		
Çalışma arkadaşı desteği				
Var	226 (91.9)	20(8.1)	6.761	0.009
Yok	113 (83.1)	23 (16.9)		
Ücretsiz izin				
Kullanan	34 (85.8)	86 (14.2)	1.355	0.508
Kullanmayan	82 (90.1)	171 (9.9)		
Emzirme eğitimi				
Alan	144 (91.1)	14 (8.9)	1.548	0.213
Almayan	195 (87.1)	29 (12.9)		
Emzirme tecrübesi				
Var	147 (95.5)	7 (4.5)	11.633	0.001
Yok	192 (84.2)	36 (15.8)		

*Fisher exact test

Kadınların çalışma yaşamına döndükten sonra emzirmeyi sürdürmeleri ile emzirme özellikleri ve işyeri destek faktörleri arasındaki ilişki Tablo 3'te verilmiştir. Kadınların öğrenim düzeyi, emzirmede eş desteği, ücretli izin durumu, çalışma arkadaşlarının desteği ve emzirme tecrübesi ile çalışmaya başladıktan sonra emzirmeyi sürdürmesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Yaş, eş öğrenim düzeyi, gelir durumu, medeni durum, doğum şekli, çalıştığı kurum, çalışma saatleri, günlük çalışma saatleri, vardiya durumu, kişiye ait özel ofis durumu ile çalışma yaşamına döndükten sonra emzirmeyi sürdürmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$). Emzirmede destek faktör varlığı, emzirme odası, süt sağma pompası, süt saklama dolabı, kreş, ücretli doğum izni, daha hafif iş, emzirme molası, esnek çalışma saati, yönetici desteği, çalışma arkadaşı desteği, ücretsiz izin ve emzirme eğitimi ile çalışma yaşamına döndükten sonra emzirmeyi sürdürmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$) (**Tablo 3**).

Tartışma

Anne istihdamının emzirme üzerindeki etkisi önemli bir halk sağlığı ve küresel sağlık sorunu olarak görülmekte ve kadınların işgücüne katılımının artması emzirme oranlarındaki düşmenin nedenlerinden biri olarak görülmektedir.^{22,23} Çalışan anneler, emzirmeyi ve istihdamı dengeleme konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle emzirmenin erken bırakılabildiği, ilk altı ay sadece anne sütü verme durumu ile emzirmenin başlatılmasının da risk altında olduğu ifade edilmektedir.²⁴ Bu kapsamda çalışan kadınlarda emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesiyle ilişkili faktörlerin belirlenmesini amaçlayan bu çalışmanın bulguları ilgili literatür doğrultusunda tartışılmıştır.

Bu çalışmada işyeri koşullarının kadınların emzirmeyi sürdürmelerinde büyük oranda destekleyici olmadığı, buna karşın çalışmaya başladıktan sonra emzirmenin sürdürülmesinin iş yeri koşullarından ziyade öğrenim düzeyi, emzirme tecrübesi, eş ve iş yerindeki arkadaş desteği ile ücretli izin kullanımıyla ilişkili olduğu

görülmüştür. Çalışan kadınlarda emzirmenin başlatılması, sürdürülmesi ve erken dönemde bırakılmasını etkileyen çeşitli faktörlerin bulunduğu belirtilmektedir. Yaş, öğrenim düzeyi, gelir durumu, medeni durum, etnik köken, anne sütünün yetersiz oluşu, işe döndükten sonra emzirme hazırlığının olmaması, mesleki kariyer, aile üyelerinin desteği, çalışma durumu ve işyerinde emzirme destek eksikliği bu faktörler arasında yer almaktadır.^{23,25,26} Emzirmeye erken başlamanın önemi iyi bilinmekte, yenidoğanın ilk yarım saatte emzirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak çalışmamızda kadınlarda ilk emzirmenin başlatılma süresi ortalaması çok uzun olup 5.05 ± 11.43 saattir. Ayrıca bu çalışmada emzirmenin başlatılma süresiyle ilişkili faktörlere bakılmış; doğum şekli dışında sosyo-demografik değişkenlerin, çalışma koşulları ve işyeri özelliklerinin ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Sezaryen doğum şeklinin emzirmenin başlatılma süresinin uzamasıyla ilişkili bir faktör olduğu saptanmıştır. Bu durum sezaryen doğum yapan kadınların anestezi alması ve insizyona bağlı oluşan çeşitli yakınmalar (ağrı, hareket kısıtlılığı vb.) nedeniyle erken dönemde emzirmeye başlayamamaları ile açıklanabilir. Bu sonucun mevcut literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir.^{27,28} Emzirme süresi ortalamasının çok uzun oluşunun araştırma grubundaki kadınların yarısının sezaryen doğum yapmasıyla ilişkili olabileceği gibi doğumlarının üzerinden en az iki yıl sürenin geçmesi ve bu nedenle süreyi tam hatırlamamalarıyla da bağlantılı olabilir. Araştırma bulgumuzdan farklı olarak Dun Dery ve Laar (2016) çalışmalarında neredeyse tüm çalışan annelerin (%91) doğumdan sonraki bir saat içinde emzirmeye başladıklarını bildirmişlerdir.²⁰ Çeçe ve Yenil çalışmalarında doğum şeklinin emzirmenin başlatılması üzerinde etkili olmadığını bildirmişlerdir.¹⁷ Benzer şekilde Chuang ve ark.'ları da (2010) doğum şeklinin emzirme ile ilişkili olmadığını belirlemişlerdir.²⁹

Bu çalışmada kadınların toplam emzirme süresi ortalaması 14.26 ± 8.17 ay olarak bulunmuştur. Ülkemizde çalışan ve çalışmayan kadınları kapsayan ulusal veriler incelendiğinde TNSA 2018 sonuçlarına göre iki yıl boyunca devam eden emzirme oranı %34, ortanca emzirme süresi ise 16.7 ay olarak belirtilmektedir.⁹ Çalışma sonuçlarımızdan elde edilen bulgular, TNSA 2018 verilerine göre çalışan kadınların toplam emzirme süresinin ortalama 2 ay daha kısa olduğunu göstermektedir.

Çalışan kadınlar emzirmeyi sürdürmede zorlanan ve pek çok problemle mücadele etmek zorunda kalan bir gruptur.¹⁹ Çalışan kadınlar üretme ve üreme rollerini dengelemekte sıkıntı yaşamaktadır. Çalışma bir istek değil zorunluluk haline geldiği durumlarda kadınlar işlerini bırakmak yerine emzirmeyi bırakmaya karar verebilmektedir.¹ Çalışmamızda emzirmenin sürdürülme süresini etkileyen faktörler incelendiğinde, yaşın emzirmenin devam ettirilme süresinde etkili olduğu görülmüş, diğer faktörlerin herhangi bir etkisi saptanmamıştır. Yaş arttıkça toplam emzirme süresi artmıştır. Bu durum yaşla birlikte kadınların anne sütünün önemi hakkında bilgi düzeyinin artması ve daha önceki emzirme deneyimlerinin olmasıyla açıklanabilir. Benzer şekilde farklı araştırmalarda anne yaşının emzirmenin devam ettirilmesi ile ilişkili olduğu, genç yaştaki annelerin emzirme konusunda deneyimlerinin olmaması nedeniyle emzirme konusunda daha fazla desteğe ihtiyaç duydukları ifade edilmektedir.^{21,30}

Bai ve ark.'nın çalışmasında çalışan kadınların yalnızca %32'si emzirmeyi sürdürmüştür. Çalışmalarında anne öğrenim düzeyinin yüksek olması çalışmaya başladıktan sonra çalışma ve istihdamı birleştirmenin başarılı bir şekilde sürdürülmesini sağlamıştır.²¹ Çalışmamızda kadınların öğrenim düzeylerine göre toplam emzirme sürelerinin benzer olduğu görülmektedir. Ancak çalışmaya başladıktan sonra emzirmenin devam ettirilmesinde öğrenim düzeyinin etkili olduğu saptanmıştır. Lise ve lisansüstü eğitime sahip kadınlarda lisans-önlisans düzeyindekilere göre emzirmenin devam ettirilme oranının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun kadınların öğrenim düzeylerine göre çalıştıkları sektör ve alanların farklılaşmasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca öğrenim düzeyinin yüksek olmasıyla emzirmenin öneminin daha fazla anlaşıldığı ve öğrenim düzeyi yüksek olan annelerin bu nedenle bebeklerini daha uzun süre emzirdikleri düşünülmektedir.

Çalışan anneler için emzirmeyi etkileyen sorunlar arasında esnek olmayan bir çalışma programı, işe erken dönme, kısa doğum izni, mahremiyet eksikliği, izlenme ve yargılama duyguları, yorgunluk ve iş yerinde destek eksikliği bulunmaktadır.²⁴ Çalışmamızda, işe başladıktan sonra emzirmenin devam ettirilmesinde ücretli doğum izninin sağlanması, çalışma arkadaşlarının desteği, eş desteği ve emzirme tecrübesinin etkili olduğu saptanmıştır. Ancak sosyo-demografik özellikler, diğer emzirmeyi destekleyici iş yeri koşulları ile işe başladıktan sonra emzirmeye devam etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde Rashid ve ark.'nın çalışmasında yaş, öğrenim düzeyi veya işveren durumu ile çalışırken emzirmenin sürdürülmesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.³¹

Ülkemizde 4857 sayılı Türk İş Kanunu'nun 74. Maddesine göre kadın işçiler doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı hafta ücretli doğum izni kullanma hakkına sahiptir.³² İsteği halinde kadın işçiye, on altı haftalık sürenin tamamlanmasından veya çoğul gebelik halinde on sekiz haftalık süreden sonra altı aya kadar ücretsiz izin verilmektedir. Ücretli doğum izninin kullanılmaması ya da yetersiz olmasından kaynaklı çalışma yaşamına dönüş zorunlu hale gelmekte ve kadınlar bu nedenle emzirmeyi bırakabilmektedir. Altamimi ve ark. çalışmalarında işe başlayan kadınların çoğunluğunun emzirmeyi erken bıraktığı bildirilmiş olup, annelerin yaklaşık % 30'unun emzirmeyi erken bırakma nedeninin çalışma koşullarına bağlı olduğu ifade edilmiştir.² Mısır'da çalışan kadınlarla yapılan çalışmada ev dışında tam zamanlı çalışmaya dönmeyen emzirme süresinin azalması, doğum izni süresi artışının emzirme süresinin artmasıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir.³³ Gana'da 369 profesyonel mesleğe sahip kadını kapsayan bir çalışmada emzirmenin sürdürülmesinde en önemli faktörün doğum izni olduğu belirtilmiştir.²⁰

Dagher ve ark.'nın çalışmasında işverenin ücretli izin politikasının emzirme başlangıcı veya sürdürülmesini etkilemese de, daha kısa süre izin alan kadınların doğum sonrası ilk 6 ayda emzirmeyi bırakma olasılıklarının yükseldiği belirtilmiştir.³⁴ Mısır'da çalışan anneler üzerinde yapılan bir diğer çalışmada anneler arasında ilk altı ay anne sütü verme oranının düşük olduğu belirtilmiş, bu durum ile ilgili olarak doğum izninin uzatılmasına ve işyeri olanaklarının teşvik edilmesine ihtiyaç olduğu bildirilmiştir.³³ Kim ve arkadaşları yaptıkları sistematik derlemede daha uzun doğum izni süresini emzirme süresinin uzun olması ile ilişkili bulmuştur.³⁵ Literatürde yer alan çalışma sonuçlarının çalışmamızla paralellik gösterdiği görülmekte olup, ücretli doğum izninin yetersiz oluşu toplam emzirme süresini olumsuz etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinour ve Szaro tarafından yapılan sistematik derleme çalışmasında emzirme alanının bulunması ve emzirme molalarının sağlanması, çalışan anneler için en büyük iki emzirme desteği olarak belirtilmiştir. Anneler için ne kadar çok destek mevcut olursa, emzirmeye devam etme şansının o kadar arttığı bildirilmiştir.³⁶ Malezya'da yapılan çalışmada sosyo-demografik özellikler ve çalışma koşullarından bağımsız olarak işyeri desteği mevcut olduğu sürece kadınların çocuklarını emzirmeye daha motive oldukları belirlenmiştir.³¹

İlk 6 ay sadece anne sütü ile bebeği besleme konusunda teşvik, geliştirmekte olan ülkelerde bebek ölümlerini azaltmak için yapılan tüm müdahaleler arasında en uygun maliyetli müdahale olarak görülmektedir.³³ Çalışmamızda sadece anne sütü verme süresi 5.20±2.02'dir. Ülkemizde 2018 TNSA verilerine göre bebeklerin sadece %41'i ilk 6 ay sadece anne sütü almıştır. Ayrıca sadece anne sütü verme süresi ortanca değeri 1.8 ay olarak belirlenmiştir. Bu değer, çalışmamızda belirlenenden düşük olup nedeni çalışma grubumuzdaki kadınların öğrenim düzeyinin yüksekliği ile ilişkili olabilir. Çalışmamızda sadece anne sütü verme süresiyle çalışma şekli (tam zamanlı-yarı zamanlı) arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Yarı zamanlı çalışan kadınların tam zamanlı çalışan kadınlara göre sadece anne sütü verme süresi daha uzun olarak bulunmuştur. Kebede ve ark.'larının çalışmasında benzer şekilde tam zamanlı çalışma, çalışan annelerde sadece anne sütü verme süresinin kısalması ile anlamlı derecede ilişkili olarak bildirilmiştir.¹⁸

Çalışmamızda sadece anne sütü verme süresi üzerinde işyerine ilişkin destek faktörlerinin, (emzirme odası emzirme molası, süt saklama dolabı vb.) etkili olmadığı görülmektedir. Ancak farklı bir çalışmada erken işe dönüş, iş yeri desteği, yetersiz anne sütü ve zaman eksikliği, emzirme alanları ve süt saklama alanlarının olmaması sadece anne sütü verme durumunu etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir.³⁷ Benzer şekilde bir diğer çalışmada meslek, çalışma saatlerinde süt sağma ve saklama alanları ve emzirme molalarının olması, çalışan annelerde ilk altı ay emzirmenin sürdürülmesinde etkili faktörler olarak belirlenmiştir. Çalışma sırasında mola verebilen annelerin ilk altı ay emzirmeyi başarabildikleri bildirilmiştir.³⁸ Profesyonel mesleğe sahip kadınların, diğer mesleklerde çalışan kadınlara göre emzirmeye başlama olasılığı daha yüksek, bırakma olasılığının ise daha düşük olduğu belirtilmektedir. Profesyonel mesleklerdeki kadınlar genellikle emzirmenin zamanlama ve yer gereksinimlerini karşılamada daha fazla mahremiyet ve daha fazla esneklik sağlayan iş özerkliğine sahiptirler.³⁴ Çalışma grubumuzda yer alan kadınların öğrenim düzeylerinin yüksek olması ve daha çok devlet kurumunda profesyonel mesleklerde çalışmaları, sadece anne sütü verme süresinin işyerine bağlı destek faktörlerinden etkilenmemesinin nedeni olarak açıklanabilir. Bu nedenle profesyonel mesleğe sahip olmayan kadın gruplarında geniş kapsamlı çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışan annelerin destekleyici olmayan çalışma ortamlarında bulunmaları, işyeri stresini artırabilmekte bu da laktogenezi, anne sağlığı ve davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Araştırmalar, süt salınımından sorumlu ana hormon olan oksitosinin stres durumunda engellendiğini göstermektedir.³⁹ İşveren, amirler, sendika ve iş arkadaşlarının rolünün, kadının iş ve aile ihtiyaçlarını dengelemesinde etkili olduğu, destekleyici davranışların stresi azaltarak emzirme uygulamaları üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu ifade edilmektedir.³¹ Ayrıca çalışan annelerin emzirme uygulamalarında, aileden alınan sosyal ve duygusal desteğin önemli bir rolü olduğu vurgulanmaktadır.²⁴ Literatürde kadınların iş arkadaşlarından aldığı desteğin emzirmeye devam etme kararını etkileyen önemli bir faktör olduğu gösterilmiştir. İşe döndükten sonra emzirmeye devam eden kadınlar için, kadın iş arkadaşlarının desteği önemli bir belirleyici olarak bulunmuştur.⁴⁰ Çalışmamızda da emzirmede eş ve çalışma arkadaşlarının desteğinin işe başladıktan sonra emzirmenin devam ettirilmesinde olumlu yönde etkisi olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Zuang ve ark.'ları anneleri destekleyen iş arkadaşları olmasının, emzirmenin sürdürülmesinde etkili olduğunu göstermektedir. İşyerlerinin, iş arkadaşlarını teşvik edip ödüllendirerek ve emziren kadınlar için gerekli desteği sağlayarak anne dostu iklimi iyileştirmesi ve emzirmeye katkı sağlaması oldukça önemlidir.⁴⁰

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma örneklemine sadece çalışan kadınlar alındığı, lohusalık döneminde bebeğini emzirdiği için işini bırakmak zorunda kalan kadınlar dahil edilmediği için bu durum araştırma sonuçları açısından sınırlılık oluşturabilir. Annelerin geçmiş deneyimleri sorgulandığı için verdikleri bazı bilgilerde kesinlik olmayabilir ve hatırlamayla ilgili yanlılık oluşabilir. Araştırmanın sonuçları bir ildeki çalışan kadınları kapsadığı için topluma genellenemez.

Sonuç

Çalışmada emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesi ile işyerine ait faktörler ilişkili bulunmamıştır. Anne yaşının emzirmenin sürdürülmesi ve doğum şeklinin ise emzirmenin başlatılması ile ilişkili olduğu görülmüştür. Yarı zamanlı çalışan kadınların tam zamanlı çalışan kadınlara göre sadece anne sütü verme süresi daha uzun olarak bulunmuştur. Ayrıca kadınların öğrenim durumu, emzirmede eş desteği, ücretli izin durumu, çalışma arkadaşlarının desteği ve emzirme tecrübesi çalışmaya başladıktan sonra emzirmenin sürdürülmesi ile ilişkili faktörler olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarımız emzirmenin desteklenmesiyle ilgili iş yeri koşulları istenilen düzeyde olmasa da kadınların bebeklerini emzirme konusunda çaba

gösterdiklerini; ücretli izin sağlanması, eş ve arkadaş desteğinin işe başladıktan sonra emzirmenin sürdürülmesinde önemli olduğunu göstermektedir.

Bilgi

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemektedir.

Etik Onay

Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Başkanlığı (22.05.2019 tarih, 209-10 sayı)

Kaynaklar

1. Akbar Ali Hirani S, Karmaliani R. Breastfeeding support for working mothers: Global and Pakistani perspectives. *Current Pediatric Reviews* 2012;8(4):313-321.
2. Altamimi E, et al. Knowledge, attitude, and practice of breastfeeding among working mothers in South Jordan. *Workplace health & safety* 2017;65(5):210-218.
3. Attanasio L, et al. The impact of prenatal employment on breastfeeding intentions and breastfeeding status at 1 week postpartum. *Journal of Human Lactation* 2013;29(4):620-628.
4. Waite WM, Christakis D. Relationship of maternal perceptions of workplace breastfeeding support and job satisfaction. *Breastfeeding Medicine* 2015;10(4):222-227.
5. Kosmala-Anderson J, Wallace LM. Breastfeeding works: the role of employers in supporting women who wish to breastfeed and work in four organizations in England. *Journal of Public Health* 2006;28(3):183-191.
6. Spitzmueller C, et al. Got milk? Workplace factors related to breastfeeding among working mothers. *Journal of Organizational Behavior* 2016;37(5):692-718.
7. Bono ED, Pronzato C. Does breastfeeding support at work help mothers and employers at the same time? 2012.
8. Brand E, Kothari C, Stark MA. Factors related to breastfeeding discontinuation between hospital discharge and 2 weeks postpartum. *The Journal of Perinatal Education* 2011;20(1):36.
9. TNSA. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2018. Available at: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA2018_ana_Rapor.pdf.
10. Sharif M, et al. Knowledge, attitude, and practices of nursing mothers toward breastfeeding in a tertiary care center in Navi Mumbai. *Indian Journal of Child Health* 2017;4(2):243-247.
11. Snyder K, et al. Workplace breastfeeding support varies by employment type: the service workplace disadvantage. *Breastfeeding Medicine* 2018;13(1):23-27.
12. Ogbuanu C, et al. Balancing work and family: effect of employment characteristics on breastfeeding. *Journal of Human Lactation* 2011;27(3):225-238.
13. Mandal B, Roe BE, Fein SB. The differential effects of full-time and part-time work status on breastfeeding. *Health Policy* 2010;97(1):79-86.
14. Smith JP, et al. Workplace support, breastfeeding and health. *Family Matters* 2013(93):58.
15. Kang NM, et al. Breastfeeding initiation and continuation by employment status among Korean women. *Journal of Korean Academy of Nursing* 2015;45(2):306-313.
16. Mills SP. Workplace lactation programs: A critical element for breastfeeding mothers' success. *AAOHN journal* 2009;57(6):227-231.
17. Çeçe Ö, Yenal K. Çalışan Annelerin Emzirme Sürelerini Etkileyen Faktörler. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi* 2012;1(1):10-17.
18. Kebede T, et al. Exclusive breastfeeding cessation and associated factors among employed mothers in Dukem town, Central Ethiopia. *J International Breastfeeding Journal* 2020;15(1):6.
19. Hirani SAA, Karmaliani R. Evidence based workplace interventions to promote breastfeeding practices among Pakistani working mothers. *Women and birth* 2013;26(1):10-16.
20. Dun-Dery EJ, Laar AK. Exclusive breastfeeding among city-dwelling professional working mothers in Ghana. *International breastfeeding journal* 2016;11(1):23.
21. Bai DL, Fong DYT, Tarrant M. Factors associated with breastfeeding duration and exclusivity in mothers returning to paid employment postpartum. *Maternal and child health journal* 2015;19(5):990-999.
22. Amin RM, et al. Work related determinants of breastfeeding discontinuation among employed mothers in Malaysia. *International Breastfeeding Journal* 2011;6(1):4.
23. Thussanasupap B, et al. Effects of the Community-Based Breastfeeding Promotion Program for Working Mothers: A Quasi-experimental Study. *Pacific Rim International Journal of Nursing Research* 2016;20(3):196-209.

24. Abekah-Nkrumah G, et al. Examining working mothers' experience of exclusive breastfeeding in Ghana. *International breastfeeding journal* 2020;15(1):1-10.
25. Khaliq A, et al. Assessment of knowledge and practices about breastfeeding and weaning among working and non-working mothers. *J Pak Med Assoc* 2017;67(3):332-338.
26. Bettinelli ME. Breastfeeding policies and breastfeeding support programs in the mother's workplace. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine* 2012;25(sup4):73-74.
27. Işık G, ve ark. Doğum Şekline Göre Annelerin Postpartum Ağrı, Yorgunluk Düzeyleri ve Emzirme Öz-Yeterlilikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 2018;11(3).
28. Kılıç H, Çoban A. The correlation between breastfeeding success in the early postpartum period and the perception of self-efficacy in breastfeeding and breast problems in the late postpartum. *J Breastfeeding Medicine* 2016;11(4):188-195.
29. Chuang C-H, et al. Maternal return to work and breastfeeding: a population-based cohort study. *International Journal of Nursing Studies* 2010;47(4):461-474.
30. Goyal RC, et al. Breastfeeding practices: positioning, attachment (latch-on) and effective suckling—a hospital-based study in Libya. *J Journal of Family Community Medicine* 2011;18(2):74.
31. Rashid AA, et al. Breastfeeding Practice, Support, and Self-Efficacy Among working Mothers in a Rural Health Clinic in Selangor. *J Malaysian Journal of Medicine Health Sciences* 2018;14:39-49.
32. Türk İş Kanunu (2003). 4857 sayılı Türk İş Kanunu. 22.05.2003.
33. Abou-ElWafa HS, El-Gilany A-H. Maternal work and exclusive breastfeeding in Mansoura, Egypt. *J Family Practice* 2019;36(5):568-572.
34. Dagher RK, et al. Determinants of breastfeeding initiation and cessation among employed mothers: a prospective cohort study. *BMC pregnancy and childbirth* 2016;16(1):194.
35. Kim JH, Shin JC, Donovan SM. Effectiveness of workplace lactation interventions on breastfeeding outcomes in the United States: An updated systematic review. *J Journal of Human Lactation* 2019;35(1):100-113.
36. Dinour LM, Szaro JM. Employer-based programs to support breastfeeding among working mothers: a systematic review. *J Breastfeeding Medicine* 2017;12(3):131-141.
37. Al-Katufi BA, et al. Barriers in continuing exclusive breastfeeding among working mothers in primary health care in the ministry of health in Al-Ahsa region, Saudi Arabia. *J Journal of Family Medicine Primary Care* 2020;9(2):957.
38. Chhetri S, Rao AP, Guddattu V. Factors affecting exclusive breastfeeding (EBF) among working mothers in Udupi taluk, Karnataka. *Clinical Epidemiology* 2018;6(4):216-219.
39. Wallenborn JT, et al. Workplace support and breastfeeding duration: The mediating effect of breastfeeding intention and self-efficacy. *J Birth* 2019;46(1):121-128.
40. Zhuang J, et al. Keep doing the good work: Impact of coworker and community support on continuation of breastfeeding. *J Health communication* 2019;34(11):1270-1278.